

Mimaride Biçimlenme Sorunsalı

Yuvacan Atmaca

İstanbul Teknik Üniversitesi
Mimari Tasarım Bölümü

Öz

Mimari tasarım düşüncesi içinde yapısal ve kavramsal olarak önemli bir yere sahip olan Duvar, farklı zaman ve mekanlardaki biçimlenmeleri üzerinden ele alınarak Sinop sur duvarlarının biçimlenme öyküsü içinde örneklendirilmiştir.

Biçimlenme içindeki dönüşüm; birbirini takip eden mekân ve zamanların liner ilişkileri içinde gerçekleşmez. Farklı zaman ve mekânları üst üste çıkıştıran bütünsel bir süreç içinde karmaşık ilişkilerle gerçekleşir. Bu karmaşık ilişkileri tanımlayabilmek için Gilles Deleuze'un Henry Bergson'un Oluş kavramı içinde tanımladığı Virtüel/Aktüel kavramları ile George Bataille'in Labirent ve Piramit metaforları ilişkilendirilerek referans olarak kullanılmıştır. Bu metaforlarla elde edilen kavramsal çerçeve bağlamında; ele alınan bir duvarın biçimlenme öyküsünde mimari bir nesnenin, kavram ve metafor olarak dönüşen/farklılaşan durumlarının izi sürülmüştür.

Duvar üzerinden anlatılan dönüşüm süreçleri ile, mimari tasarım düşüncesi içinde tasarımın oluşum sürecini bir biçimlenme olarak ele alarak tasarımı, mutlak sonuç arayışı üzerinden değil, dönüşüm ile yarattığı niteliksel farklar üzerinden tartışmaya açmak hedeflenmektedir.

Abstract

Having a structurally and conceptually important place in architectural design thought, the Wall has been exemplified in the formative narrative of the Sinop city walls by focusing on formations of different times and spaces. The differentiations that the transformations over the designing process create, are illustrated with examples of the different temporal and spacial contexts of Wall, which has an important place in the architectural design reflections with its structural and conceptual reflections. Besides, as a metaphor, Wall is taken as a method of reflection, which illuminates the definition of the process concept regarding all the formations.

The transformation does not occur in linear relations of temporal and spatial basis. It occurs in a holistic process with its complex relations and which clashes different temporal and spatial basis. In order to define these complex relations, the relation between Gilles Deleuze's notions Virtual/Actual with Henry Bergson's notion of Becoming and George Bataille's metaphors of Labyrinth and Pyramid is taken as a reference. Within the conceptual frame obtained with these metaphors, Wall, as an architectural object, a concept and a metaphor is traced with its transformations and differentiations in different formations.

With the processes of transformations cited over the concept of Wall, it is aimed to discuss the design which is held as a formation in the architectural design reflection, not in its search for an absolute result, but with the qualitative differentiations it creates with transformation.

Anahtar Kelimeler: Biçimlenme, Duvar, Sinop Sur Duvarları, Virtüel/Aktüel, Dönüşüm, Paradoksal İlişki, Tasarım Süreci

Keywords: Formation, Wall, Sinop City Wall, Virtual/Actual, Transformation, Paradoxal Relations, Design Process

Biçimlenme Sorunsalı

Michael Hays (2015, s.2) mimarlığı, 'olmak' fiiline erişmenin bir yolu ve gerçek olanın biçimsel temsillerini örgütleyen bir işlemler kümesi olarak tanımlar. Mimarlığın tarihsel statüsü içinden baktığımızda olmak fiilinin mimarlık düşüncesinde ve pratiğindeki karşılığı yapılarıdır. Bir yapının oluşması; olana, henüz olmamış ama olabilir olana ve olabilir olanların nasıl olabileceğine dair bitmeyen bir arayış ve araştırmadır. Bu araştırma içinde yapıların "nasıl oluştuğu" sorusu mimarlık düşüncesi ve pratiği içinde olmak fiiline yönelik ucu açık bir sorudur. Bu sorunun cevabı mimarlığın kapsadığı tüm süreçler (tasarım, üretim, kullanım) içindeki öngörülemez ve sayısal olarak hesaplanamaz çoklukta verinin karmaşık ilişkilerini kapsar. Nasıl kelimesinin soru zarfı olarak özellikle tercih edilmesinin nedeni; neden-sonuç ilişkilerinin doğrusal kurgularına indirgenemeyen cevapların oluşturduğu bir muğlaklığı vurgulamasıdır.

Mimarlık düşüncesi ve pratiği içinde nasıl sorusunun karşılığı olan muğlaklık ile başa çıkma yöntemi çoğunlukla, olmak fiiline yönelik soruları yapıların kendisi dışındaki aşkın¹ anlam, değer veya ideal ile ilişkilendirmek böylece olmak fiili içindeki hesaplanamaz sayıdaki veriyi nedensel ilişkilerin kurgusuna indirgemek

ve düzene sokmaktır. Yapıların nasıl oluştuğuna yönelik soru, elde edilen en tutarlı, en hesaplanabilir, öngörülebilir yapısal durumlar olan yapıların biçimleri ve biçimsel temsilleri örgütleyen işlemler kümeleri üzerinden tartışılır.

Doğal biçimlerin güzelliğinin taklit edilmeye çalışıldığı Antik Yunan ve Roma mimarlıklarında, altın oran ve simetri üzerinde temellenen oran sistemleri ile Vitruvius'un tanımladığı oranlar, Rönesans döneminin merkezi plan şemaları, ızgara plan üzerinden yaratılmaya çalışılan ideal kurallar, perspektif tekniği ile elde edilmeye çalışılan ideal bütünlük, epistemolojik bir sistem olarak tipoloji, geometrik kurallar, modern insanın ölçü birimi olarak önerilen Modüller, İşlevselcilik, klasik simgelerden türetilmiş arketipler, mekânsal ve strüktürel gereksinimlerin topolojik olarak ilişkilendirildiği alternatif modüler sistemler gibi bir çok yaklaşım yaratmaya çalıştıkları ideal ilkelerle tasarım düşüncesi içinde biçim yaratımını özcü ve idealist dünya görüşleri üzerinden temellendiren bakış açılarına örnektir (Moussavi, 2009, s.28).

Modern öncesi dönemlerde tanrı düşüncesinde ya da doğanın güzelliğinde aranan idealler, modern zamanlarda insanın düşüncesinde, aklında aranmıştır. Yapıların üretilme, anlamlandırılma ve

değerlendirilme sistemleri ise bu idealler üzerinden verilen cevaplarla oluşturulan biçimler üzerinden kurulur.

Biçimsel ifadeleri ile yapılar; temsil etme, işaret etme, imleme, anlamlar oluşturma kabiliyeti edinirler ve bir disiplin alanı olarak mimarlık düşüncesinin ve pratiğinin değerler mekânizmasını örgütlerler. Yapılar biçimler üzerinden yapılan dönem, üslup, gelenek, klasik gibi tanımlar ile tarihselleşir, malzeme, teknik, üretim ekonomisi ile toplumsal düzenin sosyo-ekonomik sistemlerinin içine dahil olur. Biçimlerin ne ve neden sorularına verdiği cevapların nesneliliği üzerinden ideolojiler oluşturulabilir ve politika yapılabilir, toplumsal ve siyasal düzenler oluşturulabilir. “Gerçek bir toplumsal duruma ve çelişkiye getirilen birer çözümdürler” (Althusser, 2004). Öyle ki biçimler üzerinden edindiği biçimlendirme kabiliyeti ile mimarlık, her alanda ‘her şeyin mimarisi’ ifadesi ile kendine yer bulur.

Batı düşünce geleneğini oluşturan klasik felsefe ve metafizik yaklaşım biçimleri bu anlamlandırma ve değerlendirme sistemlerinin düşünsel alt yapısını oluşturmaktadır. Bu noktada hem geleneksel felsefeden hem de modern düşünceden farklılaşan Deleuze, kendi felsefi yaklaşımında bu değerlendirme sistemlerini farklılık ve tekilliği tahrip eden homojen durumları öne çıkardıkları gerekçesiyle eleştirir. Bu eleştiri yapıları yönelik soruların, yapılar dışındaki nedenselliklere indirgenmesine yönelik bir eleştiridir.

Deleuze (2005, s.18), nesneye yönelik soruların cevaplarının nesneden aşkın bir durum içinde aranmasının nedenlerini Platon felsefesindeki özün görünüşten, zihinsel olanı duyulur olandan, ideayı maddeden ve imgeden, asıl olanı kopyadan, modeli simulakrdan ayıran ayırımı arar; ve bu ayırmalardaki temel eğilimin iyi kopyalarla kötü kopyaları birbirinden ayırmak olduğunu söyler.

Bu ayırımların modern düşünce içindeki özne-nesne, zaman-mekân ayırımlarının da temel eğilimi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mimarlık düşüncesi içindeki temel ayırımı da tasarım nesnesi ve düşüncesi

arasındaki ayırım oluşturur. Tasarım nesnesine tasarım düşüncesi aracılığı ile bir model ya da modeller oluşturulmaya çalışılır. Bu bakış açısından bakıldığında ardında bir düşünce, bir düşüncenin taşıyıcısı olarak bir tasarımcı, tarihsel bir referans, model oluşturacak bir biçim bulunamadığında mimari bir nesnenin nasıl oluştuğu sorusunu mimarlık düşüncesi içinde ele almak, değerlendirmek neredeyse imkansızdır. Mimari bir nesnenin nasıl oluştuğu sorusu ise temel alınan ideal modeline ne kadar benzediği ya da benzemediği üzerinden ya da öz kabul edilen bilgisi ile olan ilişkisi üzerinden değerlendirilir.

Deleuze (2005, s.284) kendi felsefi yaklaşımında Platon felsefesindeki temel ayırımı tersine çevirerek nesnelere yönelik soruları nesneden aşkın² durumlarda değil, nesneye içkin durumlar içinde arar. Tersten ele aldığı ayırımı özlerden değil, simülakrlardan yola çıkar. Kopya ancak o şeyin ideasına benzediği ölçüde herhangi bir şeye gerçekten benzer, ideayı içsel ve zihinsel olarak model aldığı ölçüde nesneye uygun düşer. Simülakrlar ise ne model ne de kopya ile benzerlik üzerine bir ilişki kurar. Simulakr olarak ifade edilen dönüşmüş olan şey kopyanın kopyası, derecesi sonsuzca düşük bir ikon da değildir. Simulakr ve kopya arasında bir doğa farkı vardır. Bu ayırımın temelinde derin, gizli bir ikilik vardır. Bu ideanın etkilenmesine maruz kalan ile bu etkilenmeden kaçan arasındaki daha derin bir ikiliktir. Saf oluş, sınırsız olan, ideanın etkilenmesinden kurtulup aynı anda hem modele hem kopyaya karşı koyan simülakrın maddesidir (Resim 1).

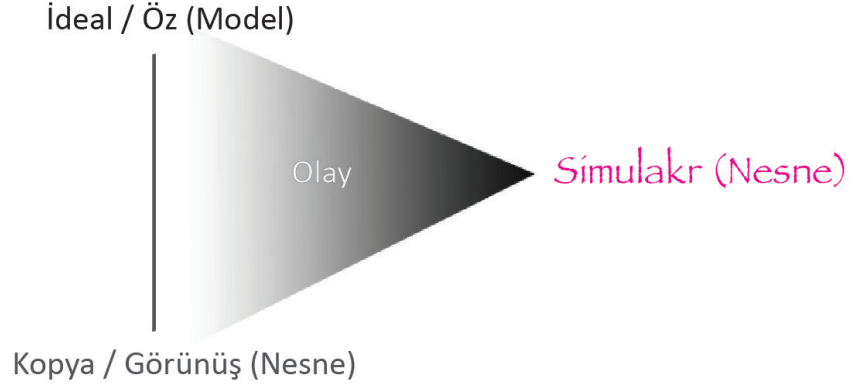
Deleuze (2005, s.18), tersine döndürdüğü şemada ideallerin yerine Olayları yerleştirir. Olaylar kişiden, nedenden bağımsız genellenemez tekillik kümeleridir. Bu ele alışı olay dogmatik çerçevede özle, ampirist çerçevede de kaza ile karıştırılmaz. Dogmatik özden ve şimdi gerçekleşenden ayrılan olaylar (tekillikler kümesi) şimdi de aktüel halde olanın virtüelleridir. Virtüel bulut içinde birbirlerinin koşullarını belirledikleri problemler olarak olaylar, paradoksal bir ilişki içindedirler (Resim 2).

¹ Aşkın tanımı referansı:

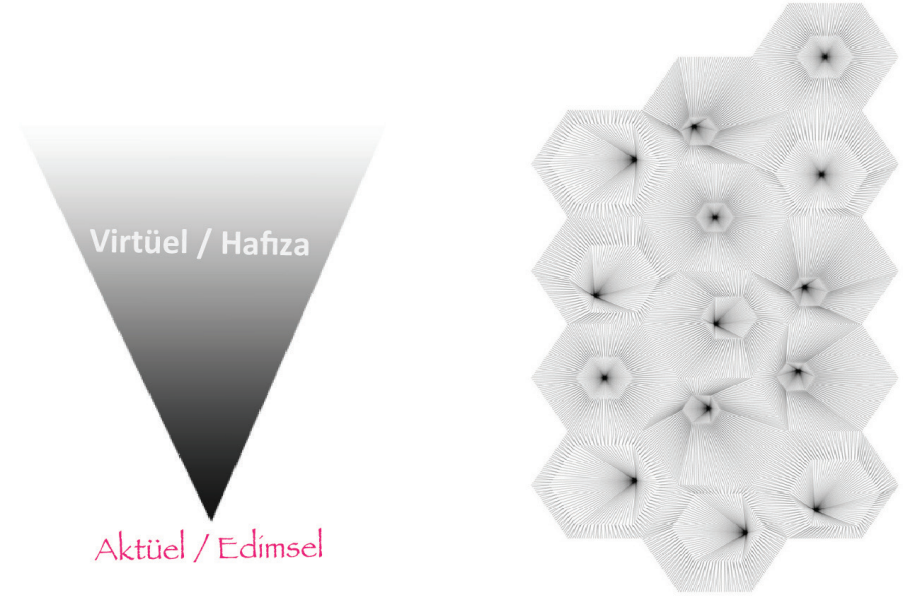
² Aşkinlik ve içkinlik kavramları Deleuze’ün felsefi yaklaşımında iki farklı tür ilişkiyi tanımlar. Aşkın durum olarak tanımlanan nesnenin her duruma temel olarak tek bir durumun referansı olarak gösterilmesi, nesne ile ilişkili tüm diğer durumların bu temel referans etrafında kurgulanmasıdır. Nesnelik için durum olarak ifade edilen durumda ise nesneye yönelik tüm durumlar birbirleri ile dinamik bir ilişki içindedir. Herhangi biri temel referansı oluşturmaz. Aşkinlik kavramı hiyerarşik düşey bir ilişki öngörürken, içkinlik kavramı ise yatay dinamik bir ilişki öngörür.

Resim: 1

Deleuze'un kendi felsefi yaklaşımında tersine çevirerek ele aldığı Platon felsefesindeki temel ayrımın şematik ifadesi. Görselleştiren: Yuvacan Atmaca

Resim: 2

Deleuze'ün felsefi yaklaşımında Virtüel / Aktüel ilişkisi.

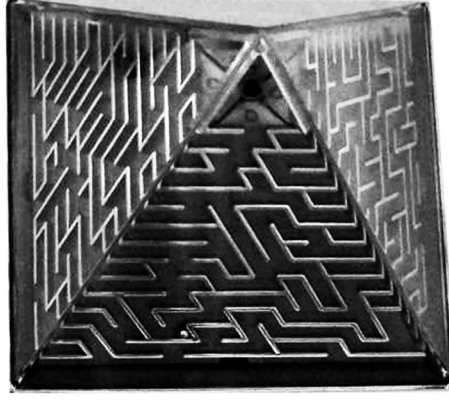
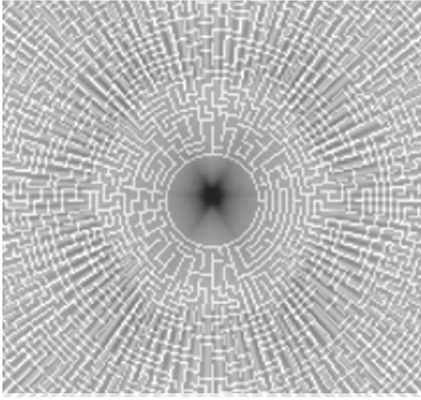
3 Virtual/ Actual Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde virtuel : 1.Henüz varlığı ortaya çıkmamış olan, gizil, potansiyel, zımnî: 6 "Benim beğendiğim, birinci derecede saydığım erdemler de bende bulunanlar, hiç değilse biraz bulunanlar, gizil (virtuel) olarak bulunanlar değil midir?" -Nurullah Ataç, Günlerin Getirdiği Sözlere Söze, 149. 2. Sanal. Kaynak: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&view=batilik&ategori=terim&hngj=md&kelime=virtual olarak türkçeleştirilen virtual kelimesi Hakan Yücefer'in çevirilerinde kendi ifadesi ile büyük ünlü uyumu düşünülerek Virtüel olarak yer almıştır. Actual kavramının türkçe karşılığı da birçok metinde aktüel olarak çevrilmiştir. Hakan Yücefer'in çevirilerinde ise aktüel yerine Edimsel kelimesi tercih edilmektedir. Kaynak: Edimsel ve Virtüel, Gilles Deleuze: Ortadan Başlamak, çeviri: Hakan Yücefer, Cogito, Sayı:82, 2016 Bu tercihin sebebini kendisi blogunda açıklamıştır: <http://yasamisaretleri.blogspot.com.tr/2009/07/virtuel-ve-edimsel-1-cevirmemis-bir-him.html>.

Deleuze'ün ele alış modelinde Bergson'un Süre (*Durée, Duration*) kavramı ile temellendirdiği iki önemli kavram öne çıkar: Virtüel/Aktüel³ kavramları nesnenin iki farklı yüzü olarak tanımlanır. Nesnelere zaman ve mekân bağlamlarından bağımsız süre içinde virtüel ve aktüel halleri arasındaki oluş ile var olurlar. Bu nedenle her an, bir anlamda çift katmanlıdır —geçmiş (*bir zamanlar olduğu*) şimdi ile birlikte var olur, kronolojik olmayan bir zaman yığını, virtüel arşiv olarak korunur. Bu yolla zaman aktüel ile virtüel, algı ile hafıza arasındaki kıyaslanamaz, ortak bir ölçüye indirgenemez niteliksel ayrımı oluşturur: Aktüel, geçmişi virtüel bir imgeye dönüşen şimdidir. Şimdi ile birlikte var olan bu virtüel imge, şimdinin bir yandan algı, öte

yandan ise anımsama olarak çift katmanlı olmasının nedenidir (*Deleuze, 1991, s.40-43*).

Deleuze'ün düşünsel yaklaşımı ve kavramları mimarlık düşüncesi içinde cevaplandıramadığımız yapıların oluşlarına yönelik 'nasıl' sorularının hesaplanamaz çoklukta veri içeren cevaplarına kavramsal bir altlık oluşturacak niteliktedir. Mimarlık nesnesi de şimdi algılanan aktüel hali ile geçmiş hafızasında anımsanan virtüel imgesi arasında oluş içindedir.

Bu kavramsal altlık bizi nasıl sorusunun cevabını biçimsel modellere, neden sonuç ilişkilerine indirgemekten kurtarır. Yapıları bir oluş içinde aktüel ve virtüel hallerinin bir aradalığı ile tanımlamak ve bu oluş içinde farklı birçok mekân

Resim: 3
Piramit / Labirent metaforlarının
ilişkisi / Üstten bakış-Perspektif.
Görselleştirme: Yuvacan Atmaca

ve zamanı nedensel ilişkilerle değil olaylardan oluşan ilişkiler ağı içinde ele almak ilk olarak bizi yapıların biçimsel nedenselliklerini önceleyen bir yaklaşım içinde olmaktan kurtarır. Böylece yapılar da mimarlık düşüncesi içinde değerlendirilebilmek için gerekli görülen idealleştirilmiş bir düşüncenin temsilcisi olmaktan, bu düşüncenin sahibi bir tasarımcıya aidiyetten, tarihsel bir referansın ya da model oluşturacak bir biçimin gölgesinden kurtulmuş olurlar.

Bu bakış açısıyla, mimarlık ve tasarım düşüncesi içindeki tartışmaları belirli bir jargonun dışında, daha sınırsız bir alan içinde tartışabilmek de mümkün olur. Bu sayede gündelik hayatımız içinde herhangi bir nesne olan turşu bile, mimarlık düşüncesi içinde kritik edilebilir, geçirdiği dönüşüm üzerinden yapıların biçimlenme mantığına ilişkin nasıl sorularının cevapları için bir örneklem oluşturabilir.

Ele alınan temel kavramların ilişkilerinin anlatılabilirliğini metaforik olarak ifade edebilmek için George Bataille'nin mimarlığın mutlak kabul edilen biçimlerini eleştirmede kullandığı Piramit ve Labirent metaforları ve bu metaforlar arasında kurduğu ilişkiye başvurulabilir.

Bataille'nin (1985, 171-177) felsefesinde Piramit metaforu, mimarlığın temsil ettiği tüm aşkın anlamları ve idealleri ifade etmek için kullanılır. Bu Deleuze'ün felsefesindeki aşkınlık tanımının karşılığı olarak düşünülebilir. Piramitin mimarlık tarihi boyunca, biçimsel olarak kusursuzluğu, mükemmelliği temsil etmesi bu metaforun düşünsel altlığını oluşturur.

Bu aşkın, idealleştirilmiş durumların karşısını tanımlamak için ise Labirent metaforu kullanılmaktadır. Labirent tarih boyunca bir biçim olarak değil, kişisel bir yolculuğun, kayboluşun, dönüşümün simgesi olarak ele alınmıştır. Bataille'nin felsefesinde ise klasik anlamdaki Labirent kavramı dönüşüme uğratılmıştır. Bataille'in Labirent'teki kayboluş, potansiyel ve gerçek bir sonucu olan bir kayboluş değildir. Labirent girişi, çıkışı ve merkezi olmayan bir mekândır (Resim 3).

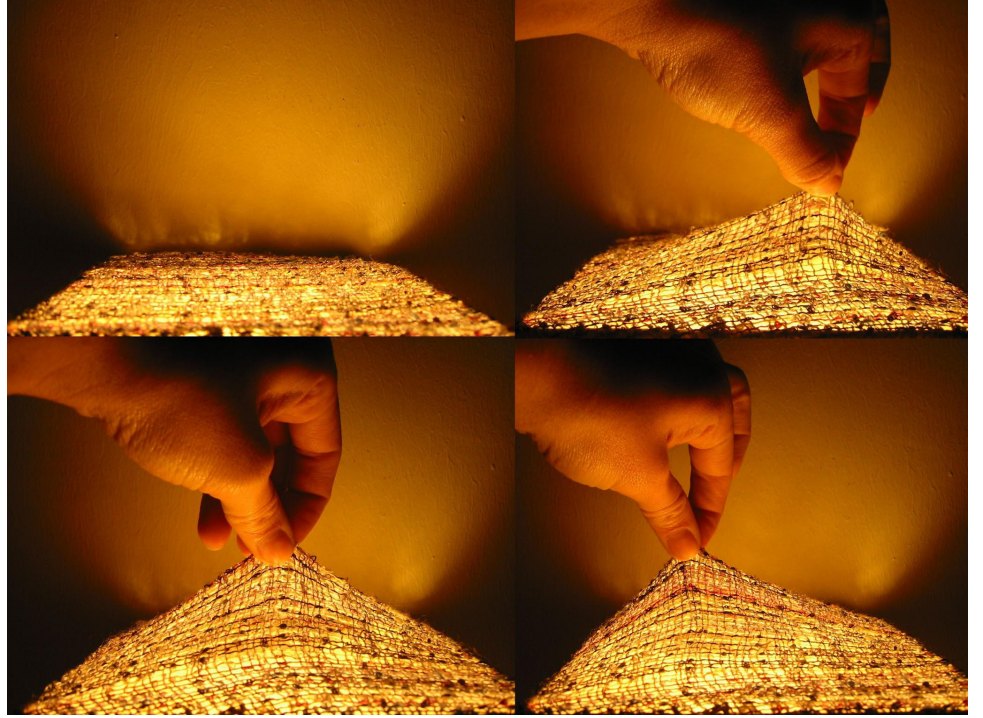
Deleuze'ün kavramları ile bir arada düşünüldüklerinde Piramit şimdi de aktüel olarak olmuş, öne çıkmış olan, Labirentteki kayboluş ise farklı birçok piramidi inşa edecek olan olayların virtüel gölgesidir. Bu virtüel gölge labirent içindeki kayboluşları barındırır, piramidin hafızasıdır ve her kayboluş farklı bir çıkış olan farklı piramitleri inşa edebilir (Resim 4).

Bataille felsefesinde Labirent; yönsüzlük referanssızlık içinde eksiklik/yetersizlik İlkesinin imgesi olarak kullanır. Labirent imgesi ile tanımlanan varlığın eksikliği/yetersizliği tüm varlığın baskın ilkesidir. Bu anlamda tüm varlıklar asla tam ve yeterli değildir ve bu nedenle her varlık diğerleri ile ilişkiye açıktır (Noys, 2000, 14). Bataille'in bitmemiş dolayısıyla bir sonu olmayan Labirent ile aşkınlığın/bitmişliğin temsili olan Piramit arasında tanımladığı ilişki, aktüel ve virtüel olanın oluş içindeki ilişkisinin metaforik ifadesidir. Labirent içindeki kayboluş, oluş içinde olmaktır.

Oluş içinde olmak: özdeşleşme/taklit/mimesis yolu ile bir biçime ulaşmak değildir; bir kadından, bir hayvandan veya bir molekül-

Resim: 4

Piramit / Labirent metaforlarının ilişkisinde Labirent içinden farklı çıkış noktaları oluşturan farklı Piramitlerim oluşumu. Görselleştirme: Yuvacan Atmaca

den ayıramayacağımız şekilde, yakınlık, ayırt edilemezlik ya da farklılaşmama bölgesini bulmaktır. Ne genel, ne de belirsiz, öngörülmemiş, önceden var olmayan, bir topluluk içinde tekilleştiği ölçüde daha az kalıba dökülmüş bir haldir. Bu anlamı ile oluş içinde olmak her zaman “arasında” ya da “içinde”dir (Deleuze, 2007, s.9).

Bir mutluluk arzusunun ve bitmişliğin temsili olarak Piramit aslında tabanındaki Labirentten çıkma arzusunun temsilidir. Öngörülme/hesaplanmaya çalışılan her çıkış Labirenti üstten gördüğü varsayılan bir noktadır. Piramit ise bu aşkın noktaya ulaşmak için inşa edilmiş mutlak olduğu varsayılan bir biçimdir. Ancak Piramitin en tepe noktasının iz düşümü Labirentin en kör noktasıdır. Labirent ve Piramit birbirlerini ima ederler/belirtirler/gösterirler (imply each other) (Hollier 1992, 71-73).

Tschumi (1997, 27-50) Bataille'in Labirent ve Piramit metaforları arasında kurguladığı ilişkiyi kendi mimari söylemi içinde Mimarlığın Paradoksu olarak tanımlar. Tasarım düşüncesi ve nesnenin örtüşmezliği bir paradokstur, form ve fonksiyon tanımlarının örtüşmezliği bir paradokstur, mekânın konseptini/imgesini Piramit me-

taforu ile yaşanan mekânın gerçekliğini ise Labirent metaforu ile örtüştürür ve bu iki metafor arasındaki paradoksal ilişkiyi mimarlığın paradoksu olarak ifade eder. Bu paradoksun konsept/kavram ve gerçeklik arasında karşılıklı bağımlı ve birbirinden faydalanan bir ilişkiyi doğurduğunu söyler ve mimarlık söylemi içindeki form-fonksiyon ilişkisini, paradoks tanımı ile doğrusal neden-sonuç ilişkisi dışında bir ilişki türü içinde tanımlar. Bu anlamı ile Tschumi'nin paradoks tanımı, Deleuze'un tersine çevirdiği Platoncu ikilikleri baştan kabul eder ve bu ikilikler arasında paradoksal bir ilişki kurar. Bu anlamı ile Deleuze'un eleştirdiği klasik ve modern düşüncelerin devamı niteliğinde bir bakıştır. Deleuze'un öne çıkardığı ayırım ise nesne ile nesne dışındaki idealize edilen (düşünce, kavram, içerik...vb) durumlar arasında değil, nesnenin aktüel olmuş olan hali ve henüz olmamış olan virtüel halleri arasındaki ayırımdır. Bu anlamı ile bu çalışma bağlamında kullanılan Labirent ve Piramit metaforları Tschumi'nin kullandığı anlamda nesnenin düşüncesi ve nesnenin gerçekliği arasındaki ilişki bağlamında değil, nesnenin virtüel ve aktüel halleri arasındaki ilişki

bağlamında kullanılmıştır.

Bu anlamı ile Deleuze'un nesnenin hafızası olarak tanımlayabileceğimiz Virtüel hali içinde birbirlerinin koşullarını belirleyen problemler olarak olayların oluşturduğu paradoksal ilişkiler ile Tschumi'nin ayrımındaki mimarlığın düşüncesi/söylemi ve nesnesi/gerçekliği arasındaki paradoksal ilişki tanımını farklı tanımlardır. Öne çıkarılmak istenen nesnenin kendine içkin bir paradokstur.

Ele alınan tüm kavramlar ve metaforların tanımlandığı çerçeve bağlamında bu çalışmada yapılar için bitmiş bir nesneyi çağrıştıran Biçim ifadesi değil; hiçbir zaman tamamlanmayacak, ideal ve tam olmayacak, bitmez tükenmez bir 'oluş süreci içinde olma'yı ifade etmesi düşünülerek Biçimlenme tanımı kullanılmıştır. Biçimlenme sürecinin sonlanmayan ve nihai, mutlak, ideal bir sona ulaşma amacı olmayan hareketinde yapıların nasıl oluştuğu sorusunun cevabının hesaplanamazlığı baştan kabul edilerek, biçimlenme bir yöntem arayışı içinde değil, hesaplanamaz ama izi sürülebilir olan oluş sürecini farklı kavramlar, metaforlar ve örnekler üzerinden tartışmaya açmak hedeflemektedir. Bu amaçla ele alınan örneklem duvar ve duvar bağlamında farklı tüm biçimlenmeler, kendilerini tanımlayan nesnel biçimleri dışında içinde oldukları oluş süreçleri bağlamında ele alınarak, bu süreçler içinde duvarın virtüel halleri olarak tanımlanan hafızası ile aktüel hali duvar biçimleri arasında kurduğu paradoksal ilişkiler ile gerçekleşen dönüşümlerin izi sürülmüştür.

Bir Duvarın Biçimlenme Öyküsü "Sinop Sur Duvarları"

*Her yapı gelir bir duvar öyküsüne bel bağlar.*⁴

Enis Batur

Enis Batur (1995, 71-72), Barthes'ın metini kumaşa benzeterek kullandığı örnek filine referans vererek, yapıtların duvarlarla örüldüğünden bahseder. Bir yapıt olarak metin de kendi duvarları ile örülür ve ayakta durur. Metin dışındaki yapıtlar için de aynı tanım geçerlidir: müzik besteleri, kavramlar, yapılar, kentler...vb.

Metini ören duvarlar ile kenti, yapıları ören duvarlar metafor olarak birbirlerini çağrıştırmaları ancak dönüştürdükleri ve dönüşümleri ile farklı biçimlenme öyküleri oluştururlar.

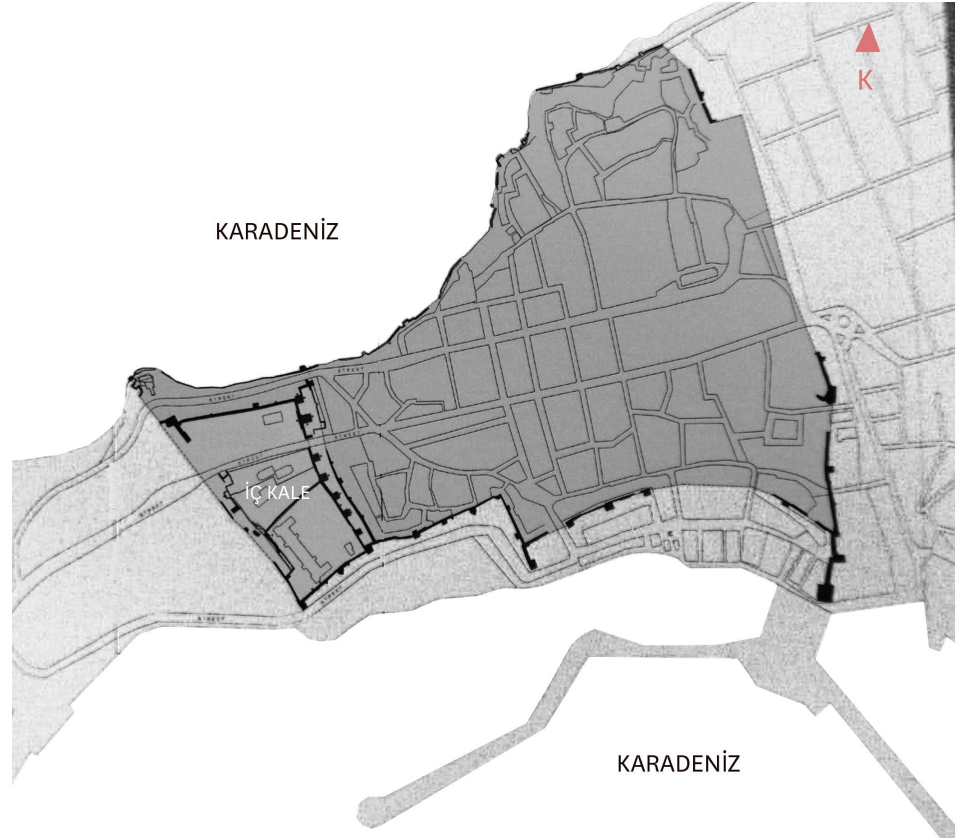
Duvar hem mimari bir nesne olarak hem de taşıdığı tüm metaforik anlamları ile biçimlenmeyi bir oluş süreci olarak tanımlamak ve bu süreç içinde yapıların nasıl oluştuğuna yönelik soruyu kavram-sallaştırabilmek için yeterli ve doğurgan bir alan tanımlamaktadır. Bu alanın genişliği içinde kaybolmamak için kendine has yapısı ile özel bir duvar olan Sinop sur duvarları ana örneklem olarak ele alındı.

Ele alınan duvarın biçimlenme öyküsü içinde geçirdiği dönüşüm bir duvarın bir önceki durumu ve bir sonraki durumu gibi kronolojik olarak dizilen farklı zamanlardaki biçimlerinin niceliksel farkları üzerinden ele alınamayacak karmaşıklıktadır. Belirlenmiş zamansal aralıkları referans alamadığımız gibi, duvarın ilk ve orijinal halinin de tespiti söz konusu değildir. Mimari bir nesnenin ele alınışında genel bir yöntem olarak: önceden var olan bir projesi, söylemi ve tasarım düşüncesi ya da tarihsel bir referans üzerinden mevcut durumunun analiz edilmesi de mümkün değildir. Bu durum bu duvarı şu anki biçimi üzerinden değil biçimlenme süreci üzerinden ele alabilmemiz için gerekli özgürlüğü sağlar.

Önce ve sonra zaman aralıklarının hiyerarşisi üzerinden ilerlenmeyen ve duvarın var olduğu düşünülen bir orijinalini, düşüncesini, idealini ve özünü, biçimsel referansını aramayan ve şu anki nesnel durumunu bitmiş, olmuş bir biçim olarak ele almayan bu bakış açısı aslında daha önce kavramları ile açıkladığımız Deleuze'un (2005, s.279-290) "Platonculuğu tersine çevirmek" olarak ifade ettiği ve kendi felsefesinin kavramlarını bu tersine çeviriş üzerinde temellendirdiği bakış açısidir. Deleuze "tersine çevirmek" ifadesini Nietzsche'nin geleceğin felsefesinin görevi tanımından alıntı yaparak kullanır ve bu ifade ile Nietzsche'nin özler ve görünüşler ayrımının yıkılmasından daha fazlasını ifade ettiğini söyler (Deleuze, 2005, s.279-290).

⁴ Enis Batur 1995 Kuram Dergisi'nin Ocak sayısında yer alan "Duvar" isimli denemesinde "Her yapı gelir bir duvar öyküsüne bel bağlar" cümlesini Adalet Ağaoglu'nun "Duvar Öyküsü" isimli oyununa referans vererek kullanır.

Resim: 5
Sinop sur duvarları ve iç kale planı.

Deleuze'ün referans alınan kavramları ile ele alacak olursak, bir yanı ile çok tanıdık bir yanı ile başka olan örneklem duvar duvar ideali ile ilişkisi k opmuş bir simulakrdır. Duvarın nasıl oluştuğuna dair izleyebileceğimiz doğrusal bağlantılar yoktur. Duvarın ideal kabul edebileceğimiz modelleri ile şu an karşımızda duran edimsel hali arasında doğrudan bağlantılar kurulamaz. Bu bizi doğrudan klasik bakış açısının özler, idealar ve görünüşler üzerinden kurulan düşey bağlantılarının dışında tutar ve bizi tersine çevrilmiş bakış açısının imkanlarını kullanmayı zorunlu kılar. Bir tarihsel referansa, söyleme, projeye, orijinale ya da ideal herhangi bir duruma referanslı düşünemeyiz.

Sinop sur duvarlarını daha önce edimsel hale gelmiş birçok duvar ile bir model üzerinden düşey olarak ilişkilendirebileceğimiz üç temel özelliği öne çıkar. Bu duvar en temel işlevi olarak bir sur duvarıdır, yığma yöntemi ile örülerek ve özellikle batı bölümü ve iç kale kısımları devşirme malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Bu

üç temel özellik biçimsel veriler olarak ele alınabilir. Deleuze'ün tersine çevirme yöntemi ile ele aldığımızda ise bizi duvarın ideal modellerine yönlendiren bu üç temel biçimsel özellik duvarın oluş süreci içindeki ilişkiler ağı içinde temel referans oluşturma özelliklerini kaybederler.

Bu bakış açısı bağlamında, duvarın şu anki hali bir biçim olarak değil, bir oluş içinde sonlanmamış ama edimsel olarak deneyimlenen duvarın aktüel bir halidir. Duvarın şu anki aktüel halini biçimlendirilen, birbirlerinin nedenselliklerini karmaşık ilişkilerle oluşturan aktüel olmuş ya da henüz olmamış tüm olaylar duvarın virtüel varlığıdır. Örneklem duvarın farklı zamanlarındaki biçimler, farklı birçok duvar biçimleri ve duvar üzerinden elde edilen farklı bilgi ve yöntemler, içerik, anlam ve işlevler duvarın biçimlenme öyküsü içinde duvarın virtüel hafızası olarak varsayılmıştır.

Farklı zaman ve biçimlere ait devşirme malzemelerin rastlantısal bir biçimde bir

Resim: 6

İş Kale sınırları içinde Sinop Cezaevi.
Kaynak: URL: <http://www.sinopkulturturizm.gov.tr/TR,74871/tarihi-cezaevi.html>

araya getiren yapısı ve farklı zamanlarda üstlendiği farklı işlevler üzerinden duvarın tarihselliğini oluşturan hafızasına sıçramalı bir okuma yapılarak duvarın biçimlenişindeki karmaşık ilişkilerin izi sürdürmüştür.

Sinop Kalesinin ve sur duvarlarının ilk yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir fakat MÖ. 183'de Pontos Kralı I. Pharnakes'in Sinop'u ele geçirmesinden daha önce kuşatıldığını fakat ele geçirilemediğini bu nedenle de kolonizasyon devrinden önce de kentin güçlü surlarla korunuyor olduğu varsayılmaktadır (Demir, 2001).

Günümüzdeki görünüşü ile yapı, altıyapının düzgün iri kesme taş inşaatı ile Helenistik-Roma dönemi özelliği göstermektedir. Bizans, Selçuklu, Candaroğulları ve Osmanlılar döneminde çeşitli onarımlar ve eklemeler yapılmış olan bugünkü kalenin Pontos hükümdarlarından Büyük Mithridat IV. tarafından MÖ. I. yüzyılda inşa edildiğini, Sinope'nin, Pontos kralığının başkenti olması ile artan siyasi önemiyle, VI. Mithradates döneminde onarıldığı kaynaklardan bilinmektedir (Uluğ, 1923). Bugün ise sadece doğuda belediye, güneyde liman ve hapishane yakınındaki surlar ile batı bölümü ve Türklere ait eserleri bulunduran iç kalenin bazı kısımları ve burçlar harap olmuş durumda olsa da bugüne kadar gelebilmiştir.

Sinop sur duvarlarının inşa edildiği dönemde, "kentin surları" olma işlevi du-

varın biçimlenişindeki temel referansları oluşturur. Medeniyetin içinde yerleşenleri dışarıdaki akıncılardan korumak kentin sur duvarlarının işidir. Duvar başka bir anlamda uygarlığın barbarlarla arasındaki temas noktasıdır. Düşman için aşılmaz bir sınır, gezgin misafirler için ihtişamlı bir kapıdır. Kentin karşılaştığı en çok emek ve masraf gerektiren iş, kilometrelerce uzunlukta güçlü bir sur yapılmasıdır. Savunma amacı dışında, kentin övüldüğü yapılar arasında yer alırlar.

Antik Yunan'da medeniyetin ve kentin doğduğu yer olarak kabul edilen Akropolis, surlar ile korunur. Aristoteles⁵, surların koruyucu olmasının yanı sıra bezeyici olmasının da gerektiğini söyler. Bir gezgini ilk önce sur etkileyecek, yaklaşan düşmanı ise umutsuzluğa itecektir (Wycherkey, 1993, s.33-37). Sinop surları üzerinde Kum Kapısı, Meydan Kapısı, Tersane kapısı, Yeniçeri Kapısı, Dabağhane Kapısı ve Lonca Kapısı isimlerindeki altı kapı kente gelenleri karşılar.

Aynı heybet surların daha sonra Sinop Cezaevi olarak kullanılacak yapı ile kesiştiği bölümlerde ise kaçışın ümitsizliğini doğurmuştur. Duvarların üzerinde yükselen tel çitler ve gözetleme kuleleri bu işlev değişimi ile beraberindeki dönüşümün izleridir.

Sinop Cezaevi'nin ünlü mahkumlarından Sabahattin Ali'nin 1936 yılında yazdığı "Duvar" isimli öyküsü bir mahkumun "Bir zamanlar ben bu duvardan kaçacak-

⁵ Politika vii.10. 8 alıntı: Wycherkey, R.E (1993) Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?, Çev. Nur Nirven-Nezih Başgelen, s:33-34.

tım!” sözü ile başlar ve bu duvarların heybetinden bahseder. Öyküde başarısızlık ile sonuçlanmış bir firar, içerde ve dışarıda olmak arasındaki gerilim ile aşılmaya çalışılan duvar üzerinden anlatılır:

“...her ses hürriyeti gözlerin önüne kadar getirmek, sonra birdenbire çekip götürmek için yapılmış gibiydi. Surların üstünde büyüyen ufak ufak ağaçlar, yosunlu taşlardan aşağı sarkan sarı çiçekler, bir bahar havası içinde eli kolu bağlı olmanın bütün acılarını içime dökerdi. Uçsuz bucaksız gökte bir kuğu gibi ağır ağır yüzen bulutlar benden bir teselli: unutmayı alırlardı...”

Bu anlamı ile duvarın öngörülen herhangi bir işlevi duvarın biçimlenişinde farklı biçimleri doğurmuştur. Bu yeni biçimlenişler ile duvar dönüşmüştür. Bu, mimarlık düşüncesi içindeki temel problemlerden işlev ile biçim arasındaki ilişkinin farklı bir yorumu olarak düşünülebilir, fakat burada öne çıkarılmak istenen farklı işlev tanımlarının aynı duvarı farklı biçimlerde dönüştürdüğü ve dönüşümün sadece niceliksel değil, niteliksel bir dönüşüm olduğudur. Duvarın düşmanı korkutma işlevi ile, misafiri heybetli biçimde karşılama işlevi, cezaevi duvarının tanımladığı korunaklı iç ve cezaevinden duvarı aşarak kaçmak duvarın virtüel hafızası içinde birbirleri ile nedensel doğrusal ilişkiler kurmazlar, fakat yan yanadırlar ve aynı oluş süreci içinde duvarı farklı biçimlenmelerle biçimlendirirler. Sur duvarı ile ve hapisane duvarı farklı ‘iç’ tanımlarını biçimlendirirler. Duvar ile olan ilişkimizde bakış açısına göre duvar sayesinde özgürleşmiş ya da hapsedilmiş olabiliriz. Surların kalınlığı ve yüksekliği kentliye özel bir alanı sınırlarla tanımlayarak içindeki kentliyi özgürleştirirken, kentli içinde bir grup aynı kalınlık ve yükseklikle hapsedilmiş olur (*Resim 6*).

Birbirleri ile çelişkili görünen farklı işlevler aynı yapının biçimlenme süreci içinde doğrusal olmayan ilişkilerle bir aradadırlar. Duvar yapısal olarak biçimlenirken, kavramsal olarak da bu iç içe geçen ilişkilerle biçimlenir.

Duvarın biçimlenme süreci ile gündelik

hayatımız içindeki turşunun biçimlenme öyküsü ve bu öykü içindeki işlevsel ve yapısal dönüşümlere yönelik soracağımız sorular yol gösterici olabilir. Sebzelerin turşuya dönüşmesi özellikle duvarın farklı biçimlere dönüşmesinde oluşan niceliksel ve niteliksel farkları anlatmak için iyi bir örnektir. Turşuda sebze biçimsel olarak dönüşmüştür. Turşu sebzenin ilk hali ile ilişkilidir, aynı zamanda ondan tamamen farklıdır. Turşu için başlangıç kabul edeceğimiz ilk işlev “sebzeleri kendi oluşum zamanı dışında da tüketebilmek”-tir. Bu işlev aynı zamanda en basit anlamı ile bir tasarım düşüncesini oluşturabilir. Dönüşen sadece sebzenin nesnel biçimi değil, aynı zamanda tadıdır. Sebzenin turşu hali sebzenin kendi tadından farklı bir tad oluşturmuştur. Dönüşen bu farklı tad aynı zamanda sebzenin farklı bir işlev (*düşünce*) için de yer almasına da neden olmuştur. İlk işlevi dışında artık turşu “damağımızda oluşturduğu tadı ve bu tadın verdiği haz” içinde vardır. İçindeki bakterilerin faydalarının keşfi ile de “yağların oksidasyonunu yavaşlatan madde” olarak yeni bir işlev edinmiştir. Bu farklı işlev tanımları turşunun biçimlenişinde farklı biçimleri doğurmuştur. Sebzenin tüketilme biçimi ile turşunun tüketilme biçimi farklıdır, bu farklı tüketilme biçimleri de farklı ritüelleri ve biçimleri beraberinde getirir. Bu anlamı ile işlev tek başına biçimlenme içinde niceliksel bir tanımdan fazlasıdır. Dönüşüm sadece biçimsel değildir; aynı zamanda deneyim olarak da bir dönüşümdür.

Benzer biçimde, oluşan farklı biçimleri ile de aynı duvarda tekrar farklı işlevler ve biçimler doğabilir. Heybetli kapılarından girilen duvar ile üzerindeki gözetleme kulesinden mahkumların gözetlendiği duvar ya da mahkumların üzerinde yeşeren bitkileri seyrettiği duvar gerek niceliksel olarak gerek niteliksel olarak değişmiştir. Duvarın virtüel hafızası içindeki bu her bir farklı işlev ve biçim duvarın biçimlenişine yönelik tüm ‘nasıl’ sorularının cevabını aynı anda cevaplar ve duvarı, hem biçimsel hem de niteliksel olarak tekrar tekrar dönüştürür (*Resim 7*).

Resim: 7

Sinop Cezaevi gözetleme kulübesi 2015.
Fotoğraf: Yuvacan Atmaca

Enis Batur'un "yapıtların duvarlarla örüldüğü" ifadesine geri dönecek olursak duvarın yapıt olarak biçimlenişinin ele alınışında duvarın kendi örgüsünün hikayesi de hafızasının içindeki birçok tekil olayı kapsar. Söz konusu duvar dışında mimarlığın kolektif hafızası içinde de "duvarın örülerek inşası" önemli bir bilgi birikimidir ve iç içe geçen farklı birçok deneyimin sonucunda biçimlenmiştir. Genel olarak "yığma" ve "örme" yöntemi olarak isimlendirilen bu inşa biçimi farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda farklı biçimlenmelerde karşımıza çıkar. Yapısı ile mimarlık ve tasarım üzerine farklı birçok soruyu

zihinde canlandıran Sinop sur duvarları farklı zamanlarda geçirdiği onarımlar ile fiziksel olarak tekrar tekrar örülmüştür (Bjişkyan, 1998,s.65). Fiziksel olarak tekrar tekrar örülmenin, bir çok kişi, mekân/ zaman ve deneyimin duvarın biçimlenme sürecine farklı birçok veri ile dahil olmasına neden olduğu duvarın şu anki örgüsünde açıkça görülüyor. Her örülüşünde duvarın örgüsüne farklı zamanları yansıtan devşirme malzemeler dahil olmuştur. Devşirme malzemelerin bir araya gelişleri sistematik bir örgü dahilinde değildir (Resim 8).

Farklı biçimlerde malzemelerin rastlantısal bir araya gelişleri ile duvarın biçimleni-

Resim: 8

Sinop sur duvarlarından batı bölümünde bir bölüm 2015.
Fotoğraf: Yuvacan Atmaca

Resim: 9

Çatalhöyük URL: www.kulturvarliklari.gov.tr

şinde kendine has, tek seferlik, ve tekrar edilemez, farklı zaman/mekân ve deneyimleri üst üste örtüşüren bir duvar yapısı biçimlenmiştir. Deniz kumundan elde edilmiş kerpiç benzeri karışımlar, şekilsiz taşlar, kesme taşlar, tuğla parçaları, sütun başlıkları birbirleri ile rastlantısal bir ilişki içindedir, fakat bu rastlantısal görünen bir araya gelişin ardında duvar örmeye ait eski bir bilgi söz konusudur. Bu bilginin ilk izlerini en eski yerleşim olan Çatalhöyük yerleşkesinde bulabiliriz (Resim9).

Çatalhöyük'te bulunan duvarlar toprağın kazılması sonrası elde edilen oyuğun iç yüzeyinin kerpiç ile sıvanmasından oluşmaktadır (Hodder, 2006). Toprak zeminde açılan oyuk ile elde edilen boşluk ve oyuğun iç yüzeyinin kerpiç haline getirilmiş toprak ile sıvanması yığma ve örme yöntemi ile yükselen duvarlarla ele edilen mekân ile örtüşür. Toprağın içine farklı malzemeler katılarak elde edilen kerpiç ve iç yüzeyi sıvanarak dönüştürülen iç yüzeyde elde edilen duvarlar ile duvar üzerinde farklı parçaları bir arada tutmak ve bazı bölümleri sıvamak için kullanılan deniz kumu ile elde edilen harç ve çevrede bulunan malzemelerin üst üste yığılarak elde edilen duvar genel anlamı ile mimarlık düşüncesi içinde duvarın virtüel hafızası içinde ilişkilendirilebilir.

Toprağın kerpiç haline getirilişi, deniz kumundan yapılan harç, toprakta açılan çukurda ya da yükselen duvarlarla elde edilen boşluk niteliksel dönüşümlerdir. Her biri yarattıkları dönüşüm ile Deleuze'un Platon felsefesini tersten ele alışındaki simülakrların kopyadan niteliksel olarak farklılaşmasına örnektir. Bu nedenle deniz kumu harcı ve kerpiç arasındaki, çukurda yaratılan boşluk, yükselen duvarlar ile yaratılan boşluk arasındaki ilişki benzerlik üzerinden değil; benzemezlik ve farklılaşma üzerinden doğrusal olmayan biçimde ilişkilenebilir. Bu doğrusal olmayan ilişki duvarın virtüel hafızası içinde zamansal ve mekânsal olarak sıçramalı bir ilişkidir.

“Duvarın örülerek inşası”nda harç benzeri dolgu malzemesi kullanmanın yanında bir araya gelen parçaların durumlarına göre de farklı yöntemler oluşmuştur. Sinop sur duvarlarının sistematik bir örgü olarak ele alamamızın en önemli nedeni, duvarın örgüsünü oluşturan alt parçaların birbirleri ile sistematik bir ilişki içinde olmayıp, belirli bir yonteme işaret etmemesidir. Farklı nitelikte parçaların bir araya gelişleri sistematik bir örgü dahilinde değildir. Bir araya gelen parçalar fiziksel yapıları doğrultusunda ve parçaları bir araya getiren özne ya da öznelerin deneyimleri bir araya getirilir.

Resim: 10
Kerpiç Tuğla yapımı.
URL: <http://thefunambulist.net/2012/12/08/philosophy-form-mat-ter-gilbert-simondons>

“Yığma” ve “örme” yöntemi ile duvar inşa etmenin sistematik hale gelişi duvarın virtüel hafızası içinde başka bir ilişkiler ağını oluşturur. Bir duvar örgüsünün sistematik hale getirilmesinin temel şartlarından birisi, duvarın sistematik birimlerin tekrarından oluşmasıdır. Sistematik birimin kriteri ise ölçülendirilebilir olmasıdır.

Ölçülendirilmiş birim oluşturmak için kullanılan malzemelerden biri kerpicin farklı bir biçimi olan kerpiç tuğlalardır. Kil ve samanın karıştırılması ile elde edilen kerpiç; Çatalhöyük’te duvarların içini sıvarken, ebatları ve şekli kalıplarla belirlenmiş birimler olarak kurutulup farklı biçimlenme süreçleri içinde duvarları örer (Resim 10).

Duvarın kalıplarla elde edilen aynı ölçülerde birimlerden örülmesi ile örneklem duvar örgüsünde olduğu gibi birbirini tekrar etmeyen birimlerden örülmesi arasındaki fark, kerpicin sıva olarak kullanılması ile kalıplar içinde kurularak elde edilen birimler olarak kullanılması arasındaki fark duvarın virtüel hafızası içinde birbirleri ile ilişki içindeki dönüşümler ve başka dönüşümlerin de potansiyelini

taşır. Benzer biçimde kerpiç birimlerin ateşte pişirilerek tuğlanın elde edilmesi yine bu ilişki ağı içinde gerçekleşir. Duvarın biçimsel anlamı içinde yaşanan bu dönüşümler sadece biçimsel değil, niteliksel farklılıklardır.

Duvarın kalıplarla elde edilen birimlerden örülmesi, beraberinde duvarın matematiksel bir ölçü sistemi içinde temsil edilebilirliğini getirir. Bu bir anlamda biçimlenme sürecini standart sürece dönüştürme çabası olarak ele alınabilir. Bir duvarın ekonomik olarak hesaplanabilir ve başka yer ve zamanda aynı şekilde tekrarlanabilir bir süreçle biçimlenmesi elbette en çok endüstri toplumunun ihtiyacı olan rasyonel yapılarının işine yaramıştır. Bu standardizasyon yöntemleri, biçimlerin matematik, geometri gibi araçlarla soyut temsillerini mümkün kılmasının yanında yapıların ekonomik sistemlerle olan ilişkisini de kurmaktadır.

Matematiksel olarak ölçülendirilebilir birimler duvarın başka bir yerde farklı bir zamanda aynı şekilde tekrar inşasını sağlar. Bu elde edilen ölçülendirilmiş, soyut olarak temsil edilmiş ve formüleştirilmiş bilgi sayesinde olur. “Derz

Resim: 11

Farklı duvar örgüsüne örnek:
Yeni Delhi 'Güney Asya İnsan Hakları
Dokümantasyon Merkezi', Anagram
Architects 2010.

çizgilerini üst üste getirmemek” duvarın virtüel hafızası içinde, birimlerle örülmesi ile ilişkili formüllerden biridir. Fakat bu kadar formülleştirilmiş yönetsel bir bilgi bile duvarın hafızası içinde tekrar tekrar dönüşür. Sinop sur duvarlarında karşılaştığımız rastlantısal örgü içinde derzler arasındaki ilişki duvarın örülme anında eldeki birimlerin ilişkilerine göre yeniden formülleştirilmiştir. Bu dönüşüm

duvarın virtüel hafızası içinde birçok etkeni bir araya getirir. O anda orada olan malzeme ve o malzemenin hafızası, duvarı ören kişinin kendi deneyimi ve hafızası, duvarın virtüel hafızası içinde ilişkilendirir ve duvarın örgüsünü biçimlendirir.

Duvarın örgüsü içinde en dikkat çeken parçalar Helen, Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari öğelerdir. Mermer sütunlar, mermer alınlık ve sütun başlıkları duvarın örgüsünün sistematik olmayan diğer birimleri ile birlikte, taşıdıkları biçimsel anlamlar ile de öne çıkarlar.

Bu öğelerin çoğu bir dönemin mimarlığının idealize edilmiş ve klasikleşmiş biçimsel eğiliminin yapı elemanlarıdır. Kendi zamanlarındaki anlam ve form bağlamları dışında bir duvar örgüsü içinde farklı bir bağlamda görmek, duvar ile karşılaşan, duvarı ören hatta bugünün çok gerisindeki bir zamana sıçrayarak bu parçaların orijinal hallerini biçimlendirenler için de farklı bir deneyimi oluşturur. Bu anlamı ile duvarın virtüel hafızası içinde farklı zaman, mekân, deneyim ve bilgiler aynı anda aynı bulunabilir. En idealleştirilmiş biçimler de virtüel hafızayı oluşturan ilişkiler ağı içinde dönüşerek farklı biçimlenmeleri oluşturabilir (Resim 12).

Klasik dönemin ideal mimarlık olarak kabul ettiği tapınak formunu, şeffaflaştırılmış duvarlar aracılığı ile yeniden

Resim: 12

Sinop İç kale Duvarlarından detay 2015.
Fotoğraf: Yuvacan Atmaca

biçimlendiren “Satırlar Arası Okuma” isimli proje ifade edilmek istenen durumu sorunsallaştırdığı için bu noktada önemli bir örnektir. Kutsal yapıların ağır ve katı duvarlarla tanımlanan sınırlarını, üst üste yığılan çizgiselliklerle elde ettiği yarı şeffaf duvarları ile sorgulayan proje, klasikleşmiş şapel formunu farklı bir forma dönüştürmüştür. Yapı, duvarlarının şeffaflığı ile dış ve iç ayrımını bozar, içeriden dışarıya bakışta ya da dışarıdan içeriye bakışta farklı biçimlere dönüşür. Dönüşen şapel formu işlevsel olarak da artık farklı bir şapeldir (Resim 13).

Duvarın biçimleniş öyküsü tüm farklı duvar deneyimleri ve ele alınan duvarın biçimlenme öyküsü içindeki her farklı deneyim ile dönüşmeye devam etmektedir. Bu öyküdeki duvarın virtüel hafızasının ilişki ağı içine duvarın üzerindeki bir boşluğa elindeki sigara izmaritini sıkıştıran bir kişi de, elindeki sprej boya ile duvarı boyayan kişi de dahil olur, duvarı biçimlendirmeye ve dönüştürmeye devam eder. Bu oluş süreci içinde hiçbir deneyim duvarın hafızasından bağımsız değildir. Bu hafıza içinde duvar üzerindeki sprej boyama yapan kişinin dokunuşu ile Fransa’daki mağara resimleri ilişkili olabilir. Bison resmini bizondan farklı bir gerçeklik olarak yansıtan mağara duvarındaki resim ile, Sinop sur duvarlarının artık kapsadığı değil, kendisini kapsayan kente temas eden duvarlarındaki sprej boyamalar ilişkilidir (Resim 14-15).

Mağara duvarına resim yapan insan mağarayı nasıl bir mekâna dönüştürerek farklılaştırıyorsa, sur duvarına sprej boya ile yazı yazan kişi de hem duvarı hem de kenti dönüştürmüştür. Berlin duvarı üzerindeki grafittiler, duvarlara şiirler yazan #ŞiirSokakta⁶ akımı bu farklı biçimlenmelere örnek verilebilir (Resim 16-17).

Aynı şekilde surların içinde yer alan Sinop Cezaevi’nin müzeye dönüştürülmesi projesi gibi duvarlara temas edecek birçok proje de bu biçimlenme süreci içinde ileriki zamanlardaki yerlerini alacaktır (Resim 18).

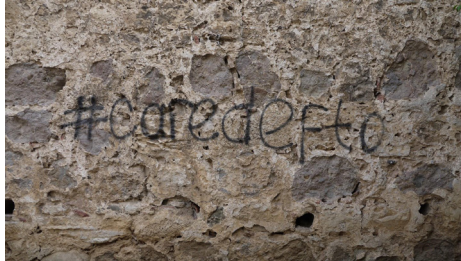
Bu anlamda duvarın biçimlenme öyküsü belirli bir sonu olan bir öykü değildir. Duvarın daha sonraki farklı zamanları ile

Resim: 13
“Satırlar Arası Okuma / Reading between the lines”
Belçika, Pieterjan Gijs / Arnout Van Vaerenbergh, 2011. Fotograf: Filip Dujardin

Resim: 14
Chauvet Mağarası Bison Resmi.
URL: <http://www.bradshawfoundation.com/chauvet/bison.php>

Resim: 15
Sinop İç kale duvarlarının dış yüzeyi 2015.
Fotograf: Yuvacan Atmaca

Resim: 16
ŞiirSokakta akımından içinden duvar yazıları. Kaynak: URL: <https://twitter.com/siirsokaktaaa>

⁶ Şiir Sokakta akımının yayın mecrası: <https://twitter.com/siirsokaktaaa>

Resim: 17*Rem Koolhaas, Berlin duvarı, SMLXL, s.229.***Resim: 18***Sinop Tarihi Cezaevinin yeniden canlandırılması ve Restorasyonu Projesi sunumundan görsel canlandırma Kaynak: Wehdorn Mimarlık.*

hafızası arasındaki öngörülemeyen ilişkiler ile dönüşerek devam eder. Sur duvarı olarak işlevini yitirip, Sinop Cezaevi'nin duvarları ile kesiştiği zamanlar, bugünkü kent yapısı içinde duvar ile yaşanan farklı deneyimler duvarı biçimlendirmeye devam etmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada mimarlık düşüncesi içinde, mimarlık nesnenin “nasıl oluştuğu”, “gündelik hayat içinde nasıl dönüştüğü” ve “neleri nasıl dönüştürdüğü” soruları örneklem olarak seçilen Sinop İç kale duvarlarının biçimlenme süreci içindeki dinamiklerin izi sürülerek ele alınmıştır. Sinop sur duvarlarının oluştuğu ve nasıl dönüştüğüne yönelik soruların her sorunun cevabı duvarın virtüel hafızası içindeki olayların izi sürülerek aranmıştır. Bu iz sürme, duvarın hafızasını kendi yaşamışlıkları, kolektif hafızası ve duvarla karşılaşma anını deneyimleyen yazarın kişisel çağrışımları ile üst üste getirilerek elde edilen ilişkiler ağı üzerinden yapılmıştır. Bu ilişkiler ağının tanımlanabilmesi için Deleuze'un oluş içindeki Virtüel ve Aktüel kavramlarının arasındaki ilişki

referans olarak kullanılmıştır.

Örnekleme olarak seçilen duvarın en son karşılaşılan biçimi kendi oluş süreci içindeki virtüel hallerinin labirenti içinden aktüel hale gelmiş bir piramit olarak ele alınmıştır. Duvarın mevcut biçimi, duvarın virtüel hallerinin labirenti olarak kabul edilen hafızası içindeki farklı biçimler ile ilişkilendirilerek biçimlenme içinde tekrar tekrar farklı biçimlerin dönüşerek oluşmasına neden olan paradoksal ilişkiselliğin tanımı yapılmaya çalışılmıştır.

Biçimlenme sorunsalı yapıların nasıl oluştuğu ve nasıl dönüştüğüne yönelik soruların hesaplanamaz çoklukta farklı cevabının bir aradalığının muğlaklığından oluşan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Örnekleme olarak seçilen duvar bu bakış açısı ile mimari bir nesne olarak kendi yapısallığı, kendi hafızası ve farklı birçok duvarın biçimleniş öykülerinin oluşturduğu kolektif bir hafıza ile bir oluş süreci içinde düşünülmüştür.

Bu oluş süreci içinde duvarı o ana kadar oluşturan tüm olayların birbirini doğuran ve dönüştüren sebeplerinden oluşan cevaplar, neden-sonuç ilişkileri ile değil, sıçramalı ilişkiler kurularak yapının hafızası içinde eşzamanlı olarak bir arada ele alınmıştır. Bu ilişkiler, duvarın aktüel hale gelmiş her biçimsel durumunu yeni soruları doğuran birer cevap olarak düşünülerek bu cevapların doğurduğu yeni sorular ve yeni soruların farklı cevapları üzerinden ilişkilendirilmiştir. Paradoksal ilişkileri önceleyen bir bakış açısına göre hafıza içinde farklı zaman-mekân ve kişiler biçimlenme sürecine aynı anda dahil olur. Hiçbir cevap neden-sonuç ilişkileri ile birbirine bağlanamaz ve hiçbir cevap tarihsel olarak ya da derece olarak daha önde ya da geride, daha önemli ya da daha önemsiz değildir.

Örnekleme olarak ele alınan sur duvarlarının biçimlenme süreci içinde; kerpiçin sıva olarak kullanıldığı Çatalhöyük'deki duvar deneyimi, Berlin duvarı üzerindeki graffitiler, Sinop Cezaevinde mahkum Sabahattin Ali'nin öyküsü, spreylere boyanmış duvarı boyayan kişi, toprağın pişirilerek tuğla haline getirilme deneyimi, duvar

üzerinden yapılan farklı proje denemeleri, bu çalışma bağlamındaki tüm karşılaşmalar birbirleriyle ilişkilendirilebilir. İlişkilendirilen tüm durumlar duvarın virtüel hafızası içinde duvarın oluş sürecini, biçimlenme mantığını tekrar tekrar dönüştürerek niteliksel farklar yaratan soruların cevapları olarak düşünülmüştür. Biçimlenme, hiçbir zaman öngörülen biçimsel sonuca ulaşmayacak çeşitlenen bir süreçtir. Bu nedenle nesnelere biçimleri ile ilgili mutlak sonuçlar öngören yargılara dayalı bir yöntem uygulamak yerine, sürecin kendi dinamikleri içinde soruları, sonuçları açık uçlu sorunsallar olarak ele almak gerekir. Bu anlamıyla biçimlenme süreci biçimleri tekrar tekrar dönüştürerek farklı biçimlenmeleri oluşturan açık bir sistemdir.

Bu açık olma durumunu Umberto Eco (1992, s.211) açık yapıt tanımı içinde şöyle açıklar: “Biçim, bir eğretilen sürecinin doruğuna erişmesi ve bir dizi ardışık yorumun başlangıcıdır. Bir eğretilen ürünü olarak biçim, sonucuna varmış olan oluşturma sürecinin kesilmesidir. Ancak biçim olma olgusu, onu sonsuz sayıda değişik bakış açısına açmış olduğundan, kendisini bir biçim olarak edimleştiren süreç, sürekli bir yorum olanağı olarak da gerçekleşir. Bir biçimin kavranılması ve yorumlanması, oluşturucu süreci tersine yeniden izleyerek, durağan düşünme içinde değil, devinim içinde biçime yeniden yeniden sahip çıkarak gerçekleştirilebilir.”

Bu çalışmada Sinop sur duvarlarının farklı zaman ve mekânlar üzerinden birbirlerine sıçrayarak iç içe anlatılmaya çalışılan öykülerinde; beliren her kavram, düşünce, biçim...vb duvar ile ilgili bir yargıyı, sonucu, kesinlik içeren bir bilgiyi öne çıkarmak yerine duvarı farklı bilgilerin üretimine yol açan bir açık yapıt olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda duvarın biçimlenme öyküsü yarattığı dönüşümlerle ortaya çıkardığı niteliksel farklar ile dönüşümü açıklayan bir olgudur. Biçimlenme sorunsalı içinde tanımlanan yapıların nasıl oluştuğu ve nasıl dönüştüğü sorularına yanıt aranırken herhangi bir yöntemle

başvurulmamış, biçimlenmenin doğasında var olan paradoksal ilişkiyi önceleyen bir çerçeve model önerilmiştir. Bu çerçeve model biçimlenme sorunsalına ilişkin herhangi bir sonuç ortaya koymaz ancak olası ilişkisel düşünme yollarını önerir.

Dönüşüm potansiyeli içinde duvar, form-fonksiyon ilişkisi içinde donmuş bir form olarak sabitlenmekten, aynı yöntemin değişmeyen bilgisi ile tasarım düşüncesini yönlendirmekten kurtulur. Mimarlık söylemi içinde farklı şekillerde tanımlanan, Tschumi'nin paradoks olarak tanımladığı bu kurtuluş çoğunlukla engellenmesi, telafi edilmesi, giderilmesi gereken bir durum olarak görülür. Oysa makalede anlatılmak istenen bu dönüşüm potansiyelinin tasarımın niteliksel değeri olduğudur. Bu değerler duvarın düşünsel ve nesnel olarak dönüşen biçimlenişleri içinde ortaya çıkardıkları niteliksel farklar ile anlatılmaya çalışılmıştır.

Dönüşüm; farklı zaman, mekânları, deneyim ve bilgileri aynı anda aynı noktada buluşturabilme gücüne sahiptir. Farklı zaman ve mekânları üst üste çakıştıran ilişkiler tasarım sürecinin parametrelerinin de öngörülemezliğini ve hesaplanamazlığını oluşturur. Bu öngörülemezlik; engellenmesi, telafi edilmesi, giderilmesi gereken bir durum değil, kabullenilip başa çıkılması gereken bir durumdur. Bu başa çıkma mimarlık ve tasarım düşüncesi bağlamında mutlak biçimler olarak kabul edilen tüm Piramitlerin, tasarım, bilgi ve yöntemlerin tekrar tekrar sorgulanması ve dönüştürülmesi ile gerçekleşebilir.

Tasarım nesnesi ve düşüncesi mutlak bir sonuç ve idealler üzerinden değil, biçimlenme aracılığı ile farklı süreçlerde yarattığı nitelikler üzerinden değerlendirilmelidir. Bu bakış açısı ile çalışma, mimarlık nesnesini oluşum süreci içinde biçimin niceliksel varlığı üzerinden değil, biçimlenme sürecinin dönüşüm ile yarattığı niteliksel farklar üzerinden tartışmaya açar●

Kaynakça**Kitap:**

- Bataille, Georges. 1985. *Visions of Excess: Selected Writings 1927–1939*, edited by and intro. A. Stoekl, trans. Allan Stoekl, with C.R. Lovitt and D.M. Leslie Jr, University of Minnesota Press
- Bataille, Georges 1989. *Tears of Eros, (Les larmes d'Éros, 1961)*, Trans. P. Connor, San Francisco: City Lights Books,
- Bryer, A. ve Winfield, D., 1985. *The Byzantine monuments and topography of the Pontus. Volume 2*, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection. (Eklendi)
- Bijiskyan, P. M., 1998. *Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz*. İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.(Eklendi)
- Demir, Y., 2001. *Antik Anadolu'da Bir Kozmopolitik Şehir Sinope*. İstanbul: Çantay Yayınevi.(Eklendi)
- Deleuze,Gilles. 2007. *Kritik ve Klinik*. Çev. İnci Uysal, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, ISBN 978 975 8686-36-0
- Deleuze,Gilles. 2005. *Anlamın Mantığı*. Çev. Hakan Yücefer, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, ISBN 978 975 8686-78-0
- Deleuze,Gilles. 1991. *Bergsonism*. trans. Hugh Tomlinson, New York: Zone Books
- Eco, Umberto. 1992. *Açık Yapıt*. Çev. Yakup Şahan, İstanbul:Kabalci Yayınevi.
- Hays, K. Michael. 2015. *Mimarlığın Arzusu, Geç Avangardı Okumak*, Yem Yayın, İstanbul
- Hodder, Ian. 1993-95. *On the Surface: Çatalhöyük*, edited by Ian Hodder. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research and British Institute of Archaeology Ankara, 1996 (ISBN 0-9519420-3-4).
- Hollier, Denis. 1992. *Against Architecture: The Writings of Georges Bataille*, Trans. Betsy Wing, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England
- Noys, Benjamin. 2000. *George Bataille: A Critical Introduction*, Pluto Press, London, Sterling VA, ISBN 0-7453-1587-9
- Redford, S. (2014). *Legend of Authority / The 1215 Seljuk Inscriptions of Sinop Citadel, Turkey*, İstanbul: Koç University Press. (Eklendi)
- Tschumi, Bernard (1997). *Architecture and Disjunction*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England
- Uluğ, H., 1923. *Sinop Kitabeleri ve Çeşmeleri, Sinop: Sinop Matbaası, Aktaran: Üstün, Fulya*, (2008). Yüksek Lisans Tezi, Tarihsel Kaynaklara Göre Sinop Şehrinin Fiziksel Gelişimi (Antik Dönemden 19.yy Sonuna Kadar), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Wycherkey, R.E. 1993. *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?*. Çev. Nur Nirven, Neziha Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ISBN: 975-7538-18-3

Derleme Kitap içinde Makale:

- Hensel, Michael. 2007. *Morpho-Ecologies: Towards Heterogeneous Space In Architecture Design*, Editör: Achim Menges, London: AA Publications.

Dergi:

- Batur, Enis. 1995. 'Kuram' Kitap Dizisi: Duvar, Kitap 7 Ocak 1995 Genel Yayın Yönetmeni: Yurdanur Salman İstanbul: Kur Yayıncılık